

Regeringskansliet
Justitiedepartementet**Betänkandet SOU 2023:80 Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön****Sammanfattning och övergripande synpunkter***Sexuella kränkningar*

Åklagarmyndigheten välkomnar ett utökat straffrättsligt skydd mot våldtäkt och sexuellt övergrepp för barn i åldern 15–17 år och delar utredningens uppfattning om det utvidgade straffansvarets omfattning men har synpunkter på den föreslagna prioritetsordningen i 6 kap. brottsbalken.

Åklagarmyndigheten delar utredningens uppfattning att brottet utnyttjande av barn för köp av sexuell handling bör behållas men ställer sig tveksam till förslaget om borttagande av subsidiaritetsklausulen.

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget om utvidgning av det straffbara området för köp av sexuell tjänst och koppleri så att sexuella handlingar och brott på distans omfattas. Åklagarmyndigheten har inga synpunkter på utformningen av lagförslaget.

Vad gäller frågan om ändring av brottsbeteckningarna barnpornografibrott och grovt barnpornografibrott tillstyrker Åklagarmyndigheten utredningens alternativa förslag inklusive följdändringar, dvs. att beteckningarna sexuell exploatering av barn i bild och grov sexuell exploatering av barn i bild ska användas.

Åklagarmyndigheten delar utredningens uppfattning att det inte finns behov av en lagändring angående straffansvaret för oaktsamhet gällande ålder vid sexuella kränkningar och att koppleribrottet inte bör undantas från dubbel straffbarhet.

Brott med hatmotiv avseende kön

Åklagarmyndigheten har ingen principiell invändning mot förslaget att kön ska läggas till som hatbrottsgrund i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken. Det finns dock vissa frågeställningar som bör besvaras i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Åklagarmyndigheten har ingen invändning mot förslaget att ändra 29 kap. 2 § 7 brottsbalken genom att begreppet könsöverskridande identitet och uttryck byts ut mot könsidentitet och uttryck.

Bedrägerier i vissa fall

Åklagarmyndigheten tillstyrker att det införs nya kvalifikationsgrunder i bestämmelserna om grovt bedrägeri och grov olovlig befattning med betalningsverktyg och har inga synpunkter på utformningen av dessa.

Åklagarmyndigheten delar utredningens uppfattning om att det inte behövs någon ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § brottsbalken.

De synpunkter som skiljer sig från utredningens förslag samt frågeställningar inför det fortsatta beredningsarbetet utvecklas nedan. Rubriksättning följer rubrikerna i betänkandet.

3.12 Det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn i åldern 15–17 år särskilt i förhållande till köp av sexuell handling

Åklagarmyndigheten välkomnar ett utökat straffrättsligt skydd för barn i åldern 15–17 år mot våldtäkt och sexuellt övergrepp och delar utredningens uppfattning om det förslag som innehåller ett utnyttjanderekvisit. Ett sådant rekvisit behövs för att inte personer med nedsatt förmåga att värna sin sexuella integritet helt ska fräntas sin sexuella självbestämmanderätt och att det inte ska dömas till ansvar när genomförandet av den sexuella handlingen inte inneburit ett utnyttjande. Det kan dock befaras att den föreslagna lagändringen kan komma att få en begränsad betydelse i praktiken eftersom det inte föreslagits något oaktsamhetsansvar kopplat till det utvidgade straffansvaret. Ur ett tillämpningsperspektiv kan Åklagarmyndigheten förutse svårigheter med att styrka uppsåt till de omständigheter som ligger till grund för bedömningen av den nedsatta förmågan.

När det gäller utredningens förslag om prioritetsordning mellan de nya straffbestämmelserna i 4 och 6 §§ och andra straffbestämmelser i 6 kap. brottsbalken anser Åklagarmyndigheten att förslaget skulle medföra betydande tillämpningssvårigheter och bryta mot den struktur som byggts upp i 6 kap. brottsbalken i och med sexualbrottsreformen 2018. Detta åskådliggörs genom en tabell över den föreslagna prioritetsordning så som den uppfattas av Åklagarmyndigheten, se bilaga.

Åklagarmyndigheten förordar att man i det fortsatta beredningsarbetet istället överväger att utforma en ny bestämmelse avseende våldtäkt mot barn under 18 år som innefattar hela det straffrättsliga området för våldtäktshandlingar mot denna åldersgrupp. En motsvarande bestämmelse om sexuellt övergrepp mot barn under 18 år skulle också kunna införas och befintliga bestämmelser i 6 kap. 4 och 6 §§ skulle kunna benämnas våldtäkt mot barn under 15 år respektive sexuellt övergrepp mot barn under 15 år.

Följande fördelar finns med en sådan lösning:

- Det blir tydligt att det finns en särskild lagstiftning som ger ett starkare skydd för alla barn under 18 år än för vuxna, men där man särskiljer barn som har uppnått åldern för sexuell självbestämmanderätt.
- Prövning av rekvisit i olika paragrafer som delvis överlappar varandra behöver inte göras.
- Det går att döma för våldtäkt där frivillighet varit utesluten både till följd av våld eller hot och utnyttjande av nedsatt förmåga att värna den sexuella integriteten.
- Målsägandens eventuella uttryck för frivillighet genom ord eller handling prövas efter alla de omständigheter som kan utesluta ett frivilligt deltagande.
- Kvalifikationsgrunderna för grovt brott kan anpassas till målgruppens ålder och bestämmelsens speciella rekvisit.
- Ett oaktsamhetsansvar kan kopplas till den bristande frivilligheten, vilket ger ett starkare skydd för målgruppen.
- Det blir enklare att utforma gärningsbeskrivningar och alternativa yrkanden och för domstolen blir det färre steg i bedömningen.

En nackdel med denna konstruktion skulle vara att en 15-åring kan dömas för våldtäkt mot barn trots att målsäganden är äldre, t.ex. 17 år. Detta är dock fallet även med utredningens förslag.

Brottet utnyttjande av barn för köp av sexuell handling

Åklagarmyndigheten delar utredningens uppfattning att brottet utnyttjande av barn för köp av sexuell handling bör behållas men ställer sig tveksam till förslaget om borttagande av subsidiaritetsklausulen. Att åklagare och domstolar i varje enskilt fall ska bedöma på vilket sätt de allmänna principerna om konkurrens ska tillämpas kommer att medföra ytterligare komplikationer i den redan nu komplexa sexualbrottslagstiftningen.

3.15 Bör brottsbeteckningen barnpornografi förändras

Åklagarmyndigheten tillstyrker utredningens andrahandsförslag, dvs. att brottsbeteckningarna barnpornografibrott och grovt barnpornografibrott ska ersättas med sexuell exploatering av barn i bild och grov sexuell exploatering av barn i bild.

Utredningen anser att det kan finnas *symboliska och principiella* skäl för en ändring. Åklagarmyndigheten instämmer i detta men värderar de symboliska och principiella skäl som redovisats i betänkandet som mycket starka.

Åklagarmyndigheten delar inte utredningens uppfattning att det saknas *praktiska skäl* för en ändring. Även om nuvarande beteckning inte upplevs som missvisande eller problematisk ur ett tillämpningsperspektiv i domstol, utgör brottsbeteckningen barnpornografi ett praktiskt problem under förundersökningen.

Begreppet ”barnpornografi” används inte längre av personer som arbetar med ärendetypen i svenska brottsutredande myndigheter. Under förundersökningen används istället begreppet övergreppsmaterial i såväl tal som skrift. Samma begrepp används vid polisens bedömning av materialet. Det föreligger således en diskrepans mellan den juridiska beteckningen av gärningen och benämningen av det olagliga materialet i det operativa utredningsarbetet. Vidare har brottsutredningar som avser misstanke om barnpornografibrott ofta en internationell koppling. Bevisningen är i typfallet digital och materialet hanteras främst på virtuella och nationellt gränslösa arenor. Övriga nordiska

länder och ett flertal internationella organisationer har upphört att använda begreppet barnpornografi. En ändrad brottsbeteckning skulle därför leda till en harmoniserad brottsbeteckning som skulle underlätta det internationella rättsliga samarbetet och minska risken för missförstånd. Det skulle också följa den tydliga utveckling som sker internationellt.

Åklagarmyndighetens uppfattning är att det alternativa förslagets beteckning ”sexuell exploatering av barn i bild” är informativ. Den förutsätter inte ett bakomliggande brott och den indikerar brottets allvar. Den är också teknikneutral vilket kommer att få betydelse vid AI-genererade bilder. Beteckningens konstruktion är i linje med andra brottsbeteckningar i 6 kap. brottsbalken såsom utnyttjande av barn för köp av sexuell handling och utnyttjande av barn för sexuell posering.

Sammanfattningsvis föreligger starka skäl för en ändring av brottsbeteckningen.

4.10.1 Motiv med avseende på kön bör läggas till i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken

Åklagarmyndigheten – som delar utredningens uppfattning om att det hat som florerar på internet är ett samhällsproblem och att det i många fall kan leda till att framförallt kvinnor blir tystade i samhällsdebatten – har ingen principiell invändning mot förslaget att kön ska läggas till som en ny hatbrottsgrund i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken. Utredningen lämnar dock vissa relevanta frågeställningar obesvarade. Detta riskerar att leda till de gränsdragningsproblem och tillämpningssvårigheter som beskrivs nedan. De frågeställningar som detta för med sig bör besvaras i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Även frågan om huruvida lösningen på det beskrivna samhällsproblemet går att finna i en straffskärpningsregel med begränsad effekt och med ett vidsträckt tillämpningsområde förtjänar ytterligare belysning i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Straffskärpningsregeln och dess vidsträckta tillämpningsområde

Straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § brottsbalken omfattar i princip all typ av brottslighet. Åklagarmyndigheten noterar en viss diskrepans mellan bestämmelsens vidsträckta tillämpningsområde och det som avhandlats i utredningen. I utredningen har fokus legat på brott begångna på internet. Det

har fått till följd att det saknas utredning om vad som ska gälla för annan slags brottslighet som bestämmelsen också torde vara tillämplig på, såsom bl.a. all slags våldsanvändning, våldtäkt, andra sexuella övergrepp och ofredande. Vidare efterlyser Åklagarmyndigheten även en mer ingående analys av hur den nya bestämmelsen förhåller sig till brott i nära relation och brott som sker i en hederskontext.

För att tillämpningsområdet inte ska bli alltför vidsträckt anges i utredningen att enbart det förhållandet att den utsatta är en kvinna i sig inte ska kunna utgöra grund för straffskärpning. Denna ribba är lågt satt och kommer inte att nämnvärt begränsa straffskärpningsregelns inneboende vidsträckthet. Vid sådant förhållande finns det en beaktansvärd risk för att ärenden med potentiella hatbrottsmotiv kommer att öka markant i förhållande till hur det ser ut idag. Om så blir fallet kommer Åklagarmyndighetens arbetsbörda att öka i betydligt större utsträckning än vad utredningen räknat med.

Bestämmelsen kan komma att leda till bevissvårigheter

Även om dagens straffskärpningsregel avseende hatbrott inte innehåller något krav på att den brottsutsatte måste tillhöra en minoritetsgrupp så har bestämmelsen i praktiken främst använts när individer tillhörande en minoritetsgrupp utsatts för brott. Hatbrottsmotiven i dessa fall har dock, som framgår av utredningen, ofta varit svåra att bevisa. Åklagarmyndigheten befarar att den hatbrottsgrund som nu föreslås och som avser två nästan lika stora grupper, den kvinnliga och den manliga, kommer leda till än större bevissvårigheter.

Utredningen redogör förvisso för de rådande bevissvårigheterna men gör det endast när det gäller brott på internet. När det gäller denna typ av brott anges att bevisförutsättningarna typiskt sett är goda på grund av att de hatfulla uttalandena ofta är väldokumenterade. Det framstår som en brist att utredningen inte beskriver dessa uttalanden utförligare än att de utgörs av det näthat och de sexistiska kommentarer som framförallt kvinnor utsätts för. Utredningens beskrivning tar sikte på ett relativt vidsträckt område som inrymmer allt ifrån en kommentar skriven av en sextonåring i en klasschatt till allvarliga dödshot från en manifestskrivande och våldsbejakande s.k. incel. Hatbrottsmotivet torde möjligtvis kunna bevisas i det sistnämnda fallet men vad gäller andra uttalanden på internet får det anses mycket svårt att bevisa att gärningspersonens motiv varit att, helt eller delvis, kränka den brottsutsatte på grund av dennas kön.

Konsekvenser för åklagarmyndigheten

Med samtliga föreslagna förändringar kommer förundersökningsåtgärderna att bli fler, ett ökat antal åtal kommer att väckas och i vissa fall kommer förhandlingarna i domstol att bli mer omfattande, vilket är resurskrävande. Till detta kommer att det behövs utbildnings- och informationsinsatser riktade till personalen samt utveckling av myndighetens IT-system. Åklagarmyndigheten gör bedömningen att den sammanlagda kostnaden för föreslagna ändringar ryms inom befintliga anslag på kort sikt. Bedömningen av hur kostnadsökningarna kan hanteras påverkas emellertid av vilka anslag Åklagarmyndigheten får från 2026 och framåt. Åklagarmyndigheten anser, likt utredningen, att det skulle vara lämpligt att konsekvenserna av förslaget följs upp och utvärderas när den nya lagstiftningen har varit ikraft en tid.

Detta yttrande har beslutats av riksåklagaren Katarina Johansson Welin efter föredragning av kammaråklagaren Lena Jansson. I den slutliga handläggningen har också rättschefen Marie-Louise Ollén och vice överåklagaren Eva Johnsson deltagit.

Katarina Johansson Welin

Lena Jansson

Kopia till

Kommunikationsavdelningen

Rättschefen

Biblioteket